

Justyna Karaźniewicz

Orzekanie o umorzeniu postępowania karnego i zastosowaniu środka zabezpieczającego w postaci internacji psychiatrycznej. Analiza w kontekście konstytucyjnej zasady równości oraz wymogów poprawnej legislacji

Adjudication on Discontinuance of Criminal Proceedings and Ordering a Stay in a Psychiatric Institution as a Precautionary Measure. An Analysis in the Context of the Constitutional Principle of Equality and the Directives of Proper Legislation

The article concerns the principles of adjudicating on discontinuation of criminal proceedings due to the perpetrator's insanity and ordering a stay in a psychiatric institution as a precautionary measure. The author indicates the dualism of the procedures in force and its effects, related in particular to various forms of court adjudication. The different forms of adjudication and the related differences in appealing against the decision result in different procedural situations of the suspects. The author assesses them in the context of the principle of equality before the law. She also analyzes the current regulations from the perspective of the principle of proper legislation.

Keywords: insanity, court, criminal proceedings, principle of appropriate legislation, precautionary measures, stay in a psychiatric institution

Artykuł dotyczy zasad orzekania o umorzeniu postępowania karnego ze względu na niepoczytalność sprawcy i orzeczenia wobec niego środka zabezpieczającego polegającego na umieszczeniu go w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym. Autorka wskazuje na dualizm obowiązujących w tym zakresie procedur i jego skutków, w szczególności związanych z różnymi formami rozstrzygnięcia sądu. Odmiennosc form orzekania i wynikające z tego różnice w zakresie zaskarżenia decyzji powodują zróżnicowanie sytuacji procesowej podejrzanych. Autorka ocenia je w kontekście zasady równości wobec prawa. Kształt obecnych regulacji analizuje także z punktu widzenia zasady poprawnej legislacji.

Słowa kluczowe: niepoczytalność, sąd, postępowanie karne, zasada poprawnej legislacji, środki zabezpieczające, internacja psychiatryczna

Doktor hab. nauk prawnych ■

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, Instytut Prawa i Ekonomii, Katedra Prawa Karnego, BYDGOSZCZ, POLSKA ■

justyna.karazniewicz@ukw.edu.pl ■ <https://orcid.org/0000-0003-2276-6640>

Wstęp

Jednym z warunków pociągnięcia sprawcy czynu zabronionego do odpowiedzialności karnej jest możliwość przypisania mu winy (art. 1 § 3 Kodeksu karnego¹).

¹ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. 2022, poz. 1138; dalej: k.k.

Zasada *nullum crimen sine culpa* legitymizuje odpowiedzialność karną, która staje się odpowiedzialnością podmiotową, subiektywną². Jedną z okoliczności wyłączających zdolność do zawinienia jest niepoczytalność sprawcy w czasie czynu zabronionego, a więc wynikająca z choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznych, niemożność rozpoznania znaczenia czynu lub pokierowania swoim postępowaniem (art. 31 § 1 k.k.). Stwierdzenie niepoczytalności sprawcy stanowi więc przeszkodę do pociągnięcia sprawcy do odpowiedzialności karnej, czyniąc postępowanie karne w tym zakresie bezprzedmiotowym. Ustawa dopuszcza jednak dalsze prowadzenie postępowania w zakresie rozstrzygnięcia w przedmiocie stosowania wobec sprawcy środków zabezpieczających, w tym środka o charakterze izolacyjnym w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym.

Istota poruszanego w niniejszym artykule problemu wiąże się z procedurą orzekania co do umorzenia procesu i zastosowania środka zabezpieczającego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym. W szczególności należy zwrócić uwagę na przewidzianą w przepisach Kodeksu postępowania karnego³ dwutorowość prowadzenia postępowania i rozstrzygnięcia w tej kwestii oraz wynikające z tego odmienne ukształtowanie sytuacji procesowej podejrzanego. Konieczne jest przede wszystkim dokonanie analizy obowiązujących rozwiązań z perspektywy konstytucyjnej zasady równości, a w konsekwencji także zasadności i poprawności obowiązujących regulacji prawnych w tym zakresie. Bez wątpienia bowiem dwutorowość orzekania w przedmiocie internacji psychiatrycznej wpływa na uprawnienia procesowe niektórych podejrzanych, stawiając ich w istotnie odmiennej sytuacji w związku z decyzją o pozbawieniu wolności⁴.

² A. Grześkowiak, Komentarz do art. 1 [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, Warszawa 2021.

³ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. 2022, poz. 1375; dalej: k.p.k.

⁴ Zwrócić należy także uwagę na konsekwencje istniejących rozwiązań dla pokrzywdzonego, które również cechuje obniżenie standardów ochrony jego praw procesowych, o czym szerzej zob. D. Parapura, *Problematyka dopuszczalności kasacji od orzeczenia o umorzeniu postępowania z powodu niepoczytalności sprawcy i zastosowaniu środków zabezpieczających*, „Ius Novum” 2020, nr 3, s. 95–112; K. Zgryzek, *Pozycja procesowa podejrzanego i pokrzywdzonego w postępowaniu w przedmiocie zastosowania środków zabezpieczających w kodyfikacji postępowania karnego z 1928, 1969 i 1997 r.*, „Problemy Prawa Karnego” 2019, nr 3, s. 67–87.

Przesłanki i tryb orzekania w przedmiocie umorzenia postępowania i umieszczenia podejrzanego w zakładzie psychiatrycznym

Jak wskazano, decyzja o umorzeniu postępowania karnego i umieszczeniu podejrzanego w odpowiednim zakładzie psychiatrycznym jest konsekwencją ustalenia, że sprawca czynu zabronionego dopuścił się go w stanie niepoczytalności, wyłączającym możliwość poniesienia odpowiedzialności karnej za ten czyn⁵. Z uwagi na obowiązywanie domniemania poczytalności sprawcy, przyjęcie, że podejrzany dopuścił się czynu w stanie niepoczytalności wymaga dowodowego wykazania, którego niezbędnym elementem jest opinia co najmniej dwóch biegłych lekarzy psychiatrów (art. 202 § 1 k.p.k.)⁶. Ustalenie tej podmiotowej okoliczności, z procesowego punktu widzenia, oznacza stwierdzenie negatywnej przesłanki procesowej i zobowiązuje organ procesowy do umorzenia postępowania karnego (art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k.). Uprawnienie to, na etapie postępowania przygotowawczego, przysługuje prokuratorowi, z wyjątkiem jednak sytuacji, w której dostrzeże on istnienie podstaw do zastosowania środka zabezpieczającego⁷, w tym w postaci umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym. Orzekanie w tym zakresie zastrzeżone jest bowiem do wyłącznej kompetencji sądu, pozbawiając prokuratora i inne organy ścigania możliwości orzeczenia internacji psychiatrycznej wobec niepoczytalnego sprawcy czynu zabronionego. W takiej sytuacji prokurator, po zamknięciu śledztwa, kieruje sprawę do sądu z wnioskiem o umorzenie postępowania i zastosowanie środka zabezpieczającego (art. 324 § 1 k.p.k.).

Sposób procedowania w przedmiocie wniosku prokuratora reguluje art. 354 k.p.k., z którego wynika, że zasadą jest skierowanie wniosku prokuratora na rozprawę, wyjątkowo na posiedzenie (gdy prezes sądu uzna, że w świetle materiałów postępowania przygotowawczego popełnienie czynu zabronionego przez podejrzanego i jego niepoczytalność w chwili czynu nie budzą wątpliwości, i jednocześnie uzna za celowe rozpoznanie sprawy na posiedzeniu). Obowiązujące przepisy nie określają, w jakiej formie podejmowana jest decyzja przez sąd. W orzecznictwie i doktrynie powszechnie przyjmuje się jednak, że niezależnie od forum rozpoznania sprawy (rozprawa albo posiedzenie) sąd rozstrzyga w przedmiocie wniosku prokuratora postanowieniem⁸. Podstawo-

⁵ Szerzej zob. A. Golonka, *Niepoczytalność i poczytalność ograniczona*, Warszawa 2013, s. 188–200.

⁶ Szerzej na temat przesłanek powołania biegłych oraz ich opinii zob. K. Eichstaedt, *Niepoczytalny sprawca czynu zabronionego – zagadnienia wybrane*, „Przegląd Sądowy” 2019, nr 11–12, s. 94, 96–98.

⁷ Prawo umorzenia postępowania przez prokuratora dotyczy tylko sytuacji, w której widzi on przesłanki orzeczenia przepadku.

⁸ Zob. komentarze do art. 354 k.p.k.: R.A. Stefański, S. Zabłocki [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. III, *Komentarz do art. 297–424*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2021,

wym argumentem przemawiającym za przyjęciem tego stanowiska jest brzmienie art. 93 § 1 k.p.k., z którego wynika, że jeżeli ustawa nie wymaga wydania wyroku, sąd wydaje postanowienie. Brak normatywnej podstawy do orzekania w formie wyroku nie pozwala na gruncie obowiązujących przepisów na przyjęcie odmiennego poglądu. Dodatkowo treść art. 354 § 3 k.p.k. nakazuje wprost (a nie odpowiednio) stosować art. 322 § 2 i 3 k.p.k., wskazujący elementy postanowienia o umorzeniu śledztwa. W świetle reguł wykładni językowej przyjęcie, że sąd rozstrzyga w przedmiocie wniosku prokuratora w formie postanowienia, zdaje się być uzasadnione. Jednocześnie nie można odmówić racji argumentom przeciwnym, które wskazują, że orzekanie na rozprawie, także inicjowane wnioskiem prokuratora złożonym w trybie art. 324 k.p.k., powinno przybierać formę wyroku⁹. Wydaje się nawet, że uzasadniony byłby postulat zastrzeżenia formy wyroku również do sytuacji, w której wyjątkowo sąd orzeka w przedmiocie wniosku prokuratora na posiedzeniu. Zwrócić bowiem należy uwagę na zakres ustaleń, na podstawie których sąd rozstrzyga o umorzeniu postępowania i internacji psychiatrycznej. Ze względu na konieczność dowodowego wykazania sprawstwa podejrzanego, jego niepoczytalności oraz podstaw do zastosowania środka zabezpieczającego, a także podobieństwo konsekwencji takich ustaleń (zwłaszcza pozbawienia wolności przez umieszczenie w zakładzie psychiatrycznym) do skutków orzekania o odpowiedzialności karnej, z punktu widzenia spójności systemowej uzasadniony byłby postulat zmiany przepisów w kierunku wprowadzenia wymogu orzekania w przedmiocie wniosku prokuratora złożonego na podstawie art. 324 k.p.k. w formie wyroku¹⁰. Wspiera go także wzgląd na konieczność zapewnienia odpowiednich gwarancji procesowych uczestnikom postępowania, zwłaszcza podejrzanemu. Podkreślić bowiem

---

LEX; C. Kulesza [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, 2020, LEX; W. Jasiński, K. Leżak [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, 2021, Legalis; A. Ważny [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K.T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, 2014, Legalis. Także: K. Eichstaedt, *Środek zabezpieczający w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym, wątpliwości związane z orzekaniem*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 12, s. 75–94; S. Ładoś, *Pozycja prawna oskarżonego z zaburzeniami psychicznymi*, 2012, LEX; D. Krakowiak, *Sprawca niepoczytalny w procesie karnym*, Łódź 2018, s. 196; J. Konecki, *Niepoczytalny sprawca czynu zabronionego w postępowaniu karnym*, Warszawa 2015, s. 204, oraz uchwała SN z 19 sierpnia 1999 r., sygn. akt I KZP 21/99, LEX nr 37092; postanowienie SN z 6 października 2011 r., sygn. akt III KZ 67/11, LEX nr 1044043; wyrok SN z 12 grudnia 2012 r., sygn. akt II KK 326/12, LEX nr 1231522.

⁹ D. Szumiło-Kulczycka, *Glosa do uchwały SN z 19.8.1999 r., I KZP 21/99*, „Państwo i Prawo” 2000, z. 3, s. 106–111; L.K. Paprzycki, *Komentarz do art. 354 [w:] Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. L.K. Paprzycki, 2013, LEX.

¹⁰ Zob. także postulat, aby wniosek prokuratora złożony w trybie art. 324 k.p.k. zawsze był rozpoznawany na rozprawie: J. Konecki, *Niepoczytalny sprawca, op. cit.*, s. 217.

należy istotne konsekwencje orzeczenia o internacji psychiatrycznej w formie postanowienia (a nie wyroku) dla podejrzanego, o czym szerzej w dalszej części artykułu.

Biorąc pod uwagę cele postępowania przygotowawczego, zwłaszcza w zakresie wykrycia sprawcy przestępstwa i badania, czy jest zdolny do poniesienia za nie odpowiedzialności karnej, najczęściej ustalenia w zakresie poczytalności sprawcy i jej ewentualnego wyłączenia dokonywane są w postępowaniu przygotowawczym. Nie oznacza to jednak, że okoliczności wskazujące na wątpliwości co do poczytalności sprawcy mogą zostać ujawnione tylko w stadium przedśrodkowym. Nie można wykluczyć sytuacji, w której prokurator skieruje do sądu akt oskarżenia z uwagi na nieujawnioną w toku śledztwa niepoczytalność podejrzanego, a okoliczności takie zostaną ujawnione dopiero na rozprawie¹¹. W takim wypadku, jeśli w toku rozpoznawania sprawy sąd ujawni niemożność przypisania sprawcy winy z uwagi na jego niepoczytalność w chwili czynu, umarza postępowanie i stosuje środek zabezpieczający w postaci internacji psychiatrycznej, rozstrzygając jednak w tej kwestii w formie wyroku. Wniosek taki wypływa z niebudzącego wątpliwości brzmienia art. 414 § 1 k.p.k., który przewiduje, że w razie stwierdzenia po rozpoczęciu przewodu sądowego okoliczności wyłączającej ściganie z uwagi na niepoczytalność sprawcy, sąd wyrokiem umarza postępowanie¹².

Z powyższych analiz wynika więc dwutorowość procedowania i orzekania sądu w przedmiocie umorzenia postępowania karnego z powodu niepoczytalności podejrzanego i zastosowania wobec niego środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym. Z jednej strony Kodeks postępowania karnego przewiduje orzekanie przez sąd postanowieniem, wydawanym na skutek rozpoznania wniosku prokuratora, złożonego po ujawnieniu niepoczytalności podejrzanego i zasadności zastosowania wobec niego środka zabezpieczającego już w postępowaniu przygotowawczym. Z drugiej strony dopuszcza orzekanie wyrokiem, w toku rozprawy prowadzonej na podstawie aktu oskarżenia, jeśli przesłanki umorzenia i zastosowania środka zabezpieczającego zostały ujawnione dopiero na rozprawie.

¹¹ Słusznie przy tym zwraca uwagę J. Konecki, że taka sytuacja najczęściej jest skutkiem błędów popełnionych w postępowaniu przygotowawczym, *idem*, *Niepoczytalny sprawca*, *op. cit.*, s. 167–168.

¹² Zob. także stanowisko, zgodne z którym sąd powinien wydać wyrok uniewinniający, a nie umarzający postępowanie w razie ustalenia niepoczytalności sprawcy przy jednoczesnym braku przesłanek do przypisania mu popełnienia czynu zabronionego. Tak J. Konecki, *Niepoczytalny sprawca*, *op. cit.*, s. 207.

Konsekwencje istniejącej dwutorowości orzekania dla sytuacji procesowej podejrzanego

Fakt, że obowiązujące przepisy dopuszczają orzekanie internacji psychiatrycznej jako środka zabezpieczającego zarówno w formie postanowienia, jak i wyroku, powoduje, że w zależności od zastosowanego trybu różna jest sytuacja procesowa podejrzanego. W szczególności należy zwrócić uwagę na dwie kwestie związane z możliwością poddania wydanej decyzji kontroli instancyjnej.

Postanowienie wydane po rozpoznaniu wniosku prokuratora podlega zaskarżeniu, zaś środkiem odwoławczym jest zażalenie. Przesądza o tym brzmienie art. 459 k.p.k. Zgodnie z treścią § 1 tego artykułu zażalenie przysługuje na postanowienie zamykające drogę do wydania wyroku, zaś § 2 przewiduje prawo złożenia zażalenia na postanowienie co do środka zabezpieczającego. Zażalenie przysługuje stronom, nie ma więc wątpliwości, że złożyć je może podejrzany, którego wniosek dotyczy. Chociaż z uwagi na niedopuszczalność oskarżenia osoby niepoczytalnej, nie staje się ona z chwilą skierowania do sądu wniosku oskarżonym, to stosuje się do niej odpowiednio przepisy dotyczące oskarżonego (art. 380 k.p.k.). Prawo zaskarżenia decyzji o umorzeniu postępowania i zastosowaniu środka zabezpieczającego przysługuje także osobie, w stosunku do której zapadła taka decyzja w formie wyroku, wydanego na rozprawie, prowadzonej na podstawie aktu oskarżenia. Środkiem zaskarżenia jest jednak w tym wypadku nie zażalenie, lecz apelacja, która przysługuje stronom od wyroku sądu I instancji (art. 444 § 1 k.p.k.).

Prima facie wydawać by się mogło, że niezależnie od formy rozstrzygnięcia, przepisy gwarantują osobie, co do której zapada decyzja o umieszczeniu jej w zakładzie psychiatrycznym, skuteczną możliwość poddania kontroli odwoławczej orzeczenia o pozbawieniu jej wolności. Należy jednak zwrócić uwagę na odmienne cechy obu środków odwoławczych (zażalenia i wyroku), które *de facto* różnicują sytuację procesową osoby uprawnionej do złożenia środka zaskarżenia. Przede wszystkim podkreślić należy różnice w zakresie terminu oraz procedury wniesienia środka odwoławczego, w tym bezpośrednich skutków wniesienia środka.

Po wydaniu wyroku, w terminie zawitym 7 dni od daty ogłoszenia wyroku, oskarżony jako strona może złożyć wniosek o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku. Po otrzymaniu uzasadnienia, w terminie 14 dni od daty doręczenia wyroku z uzasadnieniem, może on wnieść apelację. Apelacja jest środkiem odwoławczym, który charakteryzuje się bezwzględną dewolutywnością, co oznacza, że mimo iż wnoszona jest do sądu, który wydał zaskarżone orzeczenie, bezwarunkowo przenosi sprawę do rozpoznania do sądu II instancji. Niezwykle istotną cechą apelacji jest także jej bezwzględna suspensywność, która powoduje, że wniesienie apelacji *ex lege* wstrzymuje wykonanie zaskarżonego wyroku.

Odmienne kształtuje się sytuacja podejrzanego, co do którego orzeczenie o umorzeniu postępowania i zastosowaniu środka zabezpieczającego w postaci

umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym zapada w formie postanowienia sądu. Uzasadnienie stanowi w tym wypadku integralną część postanowienia i powinno wskazywać wszystkie istotne przesłanki, którymi kierował się sąd, wydając to postanowienie¹³. Postanowienie to można zaskarżyć zażaleniem, które, w przeciwieństwie do apelacji, ma charakter względnie dewolutywny oraz względnie suspensywny. W konsekwencji sąd, na którego postanowienie złożono zażalenie, może je uwzględnić, jeżeli orzeka w tym samym składzie, w którym wydał zaskarżone postanowienie. W innych wypadkach zażalenie przekazywane jest sądowi powołanemu do rozpoznania zażalenia. Względna suspensywność natomiast oznacza, że poza wypadkami wskazanymi w ustawie, zażalenie nie wstrzymuje wykonania zaskarżonego postanowienia; sąd jednak, który je wydał, lub sąd powołany do rozpoznania zażalenia może wstrzymać wykonanie postanowienia. W przypadku omawianego postanowienia o internacji psychiatrycznej ustawa nie zawiera wyraźnego zastrzeżenia co do wstrzymania wykonania postanowienia przez wniesienie zażalenia. Zasadniczo więc możliwość wstrzymania jego wykonania leży w gestii sądu wydającego decyzję lub sądu odwoławczego.

Kwestia suspensywności środka odwoławczego jest immanentnie związana z uzyskaniem przez orzeczenie cechy wykonalności i w konsekwencji z wszczęciem postępowania wykonawczego. Zgodnie z treścią art. 9 § 1 Kodeksu karnego wykonawczego¹⁴ postępowanie wykonawcze wszczynają się bowiem bezzwłocznie, gdy orzeczenie stało się wykonalne. W związku z bezwzględną suspensywnością apelacji wyrok staje się wykonalny dopiero z chwilą uprawomocnienia (art. 9 § 2 k.k.w.). Względna suspensywność zażalenia powoduje natomiast, że postanowienie co do zasady staje się wykonalne z chwilą jego wydania, mimo braku prawomocności (art. 9 § 1 k.k.w. w związku z art. 462 § 1 k.p.k.)¹⁵.

Istniejące rozwiązania prawne niejednolicie więc kształtują sytuację procesową podejrzanego, co do którego wydano decyzję (wyrok albo postanowienie)

¹³ Zob. postanowienie SN z 22 października 1971 r., sygn. akt V KRN 368/71, LEX nr 18368; postanowienie SA w Krakowie z 21 czerwca 2000 r., sygn. akt II AKz 219/00, LEX nr 41740; postanowienie SN z 15 lutego 2001 r., sygn. akt III KKN 595/00, LEX nr 51949.

¹⁴ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, t.j. Dz.U. 2021, poz. 53; dalej: k.k.w.

¹⁵ W odniesieniu do zasad wszczynania postępowania wykonawczego zwrócić należy uwagę na ewolucję regulacji prawnych w tym zakresie. W pierwotnym brzmieniu art. 9 k.k.w. uzależniał wykonalność każdego orzeczenia (zarówno wyroku, jak i postanowienia) od jego prawomocności, dopuszczając wykonanie nieprawomocnego orzeczenia tylko na zasadzie wyjątku, wyraźnie przewidzianego w ustawie. W wyniku nowelizacji z 2011 r. (ustawa z 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. nr 240, poz. 1431, która weszła w życie 1 stycznia 2012 r.) wprowadzono zasadę, zgodnie z którą tylko wyrok i niektóre, wyraźnie wskazane postanowienia, stają się wykonalne dopiero z chwilą uprawomocnienia.

o umorzeniu postępowania i zastosowaniu środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym. Odmiennosc terminów oraz bezpośrednich konsekwencji wniesienia środka zaskarżenia wpływa na wiele procesowych uprawnień podejrzanego i może wywoływać wątpliwości co do zgodności z konstytucyjnymi warunkami dopuszczającymi ograniczenie korzystania z praw i wolności. W szczególności należy zwrócić uwagę, że środek zabezpieczający polegający na umieszczeniu niepoczytalnego sprawcy w zakładzie psychiatrycznym, jako środek izolacyjny, wkracza z sferę konstytucyjnie chronionej wolności osobistej. W swej istocie środek ten zbliżony jest do kary pozbawienia wolności, z tym że jego wykonywanie wiąże się ze stosowaniem leczenia psychiatrycznego. W przeciwieństwie do kary pozbawienia wolności czasu stosowania środka zabezpieczającego nie orzeka się z góry (art. 93d § 1 k.k.), ustawa nie wprowadza także ograniczenia co do maksymalnego czasu jego wykonywania. Niewątpliwie więc fakt, że w niektórych sytuacjach (gdy sąd wydaje postanowienie) internacja psychiatryczna następuje na podstawie nieprawomocnej decyzji, stanowi pogorszenie sytuacji podejrzanego w porównaniu z tą, w której znajduje się osoba, wobec której wykonywana jest taka decyzja (wyrok) dopiero po jej uprawomocnieniu. Biorąc pod uwagę czas trwania postępowania odwoławczego i brak określonego z góry czasu stosowania środka zabezpieczającego, natychmiastowa wykonalność postanowienia o internacji psychiatrycznej może doprowadzić do sytuacji, w której rozpoznanie zażalenia będzie trwało dłużej niż stosowanie środka zabezpieczającego. Oznacza to również, że za realne należy uznać przypadki, w których podejrzanym zostanie umieszczony w zakładzie psychiatrycznym i poddany oddziaływaniu leczniczemu, a po jego zakończeniu zapadnie decyzja o uchyleniu postanowienia, na podstawie którego podejrzanym został umieszczony w zakładzie psychiatrycznym, stwierdzająca tym samym bezzasadność stosowania internacji psychiatrycznej. Oczywista więc będzie konstatacja, że dopuszczalność ingerencji w wolność jednostki przez umieszczenie w zakładzie psychiatrycznym na podstawie nieprawomocnego postanowienia sądu wydaje się konstytucyjnie dyskusyjna.

Należy także zwrócić uwagę na zmniejszenie znaczenia przysługującego podejrzanemu prawa do zaskarżenia decyzji procesowych. Fakt, że ustawodawca przewidział formalne uprawnienie strony do wniesienia środka zaskarżenia, nie stanowi wystarczającej gwarancji konstytucyjnego prawa wyrażonego w art. 78 Konstytucji¹⁶. Konieczne jest także stworzenie gwarancji prawnych zabezpieczających skuteczność tego środka¹⁷. Brak bezwzględnej suspensywności zażalenia niewątpliwie obniża efektywność ustanowionego mechanizmu zaskarżenia. Uzależnienie wstrzymania wykonania postanowienia od decyzji sądu (*a quo* lub *ad*

¹⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483, ze zm.

¹⁷ Zob. wyroki TK z: 12 czerwca 2002 r., sygn. akt P 13/01, LEX nr 54902; 11 maja 2004 r., sygn. akt K 4/03, LEX nr 112993.

quem) nie wydaje się w tym wypadku wystarczające, zwłaszcza że ustawa nie przewiduje żadnych kryteriów decyzji o wstrzymaniu wykonania postanowienia, co świadczy o jej uznaniowości, zaś odmowa wstrzymania nie wymaga uzasadnienia (art. 462 § 2 k.p.k.)¹⁸.

Brak bezwzględnej suspensywności zażalenia na postanowienie w przedmiocie internacji psychiatrycznej nie pozostaje także bez znaczenia dla rzeczywistego zakresu prawa do obrony w postępowaniu odwoławczym. Oczekując na rozstrzygnięcie sądu odwoławczego, podejrzany jest już bowiem poddawany leczeniu psychiatrycznemu wynikającemu z wykonywanego względem niego środka zabezpieczającego. Obrona w postępowaniu odwoławczym *de facto* może koncentrować się więc jedynie na wyeliminowaniu możliwości kontynuowania (a nie zastosowania) tego środka. Biorąc pod uwagę istotę środka zabezpieczającego w postaci internacji psychiatrycznej, takie ograniczenie obrony „przed” orzeczeniem środka w istotny sposób osłabia prawo do obrony podejrzanego. Jego istotą jest bowiem podejmowanie działań zmierzających do odparcia stawianych oskarżonemu zarzutów za pomocą przyznanych mu uprawnień procesowych¹⁹, przy czym obrona musi być realna i efektywna, a nie iluzoryczna i abstrakcyjna; musi umożliwiać przedstawienie i obronę własnego stanowiska osobie uczestniczącej w tej procedurze²⁰. Obrona w sytuacji, w której orzeczenie poddane zaskarżeniu podlega już wykonaniu, z pewnością nie w pełni realizuje konstytucyjne gwarancje oskarżonego. Trzeba przy tym zwrócić uwagę na fakt, że postanowienie o umorzeniu postępowania i umieszczeniu podejrzanego w zakładzie psychiatrycznym jest decyzją stwierdzającą sprawstwo konkretnej osoby²¹. Brak suspensywności zażalenia powoduje więc, że mimo nieprawomocności ustaleń dotyczących popełnienia czynu zabronionego przez podejrzanego, stają się one podstawą zastosowania wobec niego środka zabezpieczającego w postaci internacji psychiatrycznej. Może się zdarzyć, że sąd odwoławczy zakwestionuje sprawstwo podejrzanego, wobec którego został wdrożony środek zabezpiecza-

¹⁸ W orzecznictwie podkreśla się, że z istoty decyzji o wstrzymaniu wykonania postanowienia, stanowiącej wyjątek od zasady natychmiastowej wykonalności, wynika, że wstrzymywanie wykonania postanowień powinno nastąpić „jedynie wyjątkowo, gdy ujawnią się okoliczności świadczące o tym, że bezzwłoczne podjęcie czynności wykonawczych pociągnie za sobą nieodwracalne i niepowetowane skutki dla skazanego”, postanowienie SN z 26 września 2012 r., sygn. akt V KK 218/12, LEX nr 1220962.

¹⁹ P. Wiliński, *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Warszawa 2006, s. 236.

²⁰ Wyroki TK z: 28 listopada 2007 r., sygn. akt K 39/07, LEX nr 319447; 27 października 2015 r., sygn. akt K 5/14, LEX nr 1821106.

²¹ Zob. m.in. wyrok SN z 5 marca 2002 r., sygn. akt III KKN 329/99, LEX nr 53739; postanowienie SN z 22 września 2003 r., sygn. akt IV KK 288/03, LEX nr 81208; postanowienie SN z 5 kwietnia 2001 r., sygn. akt IV KKN 652/00, LEX nr 51426; postanowienie SN z 10 listopada 2015 r., sygn. akt IV KK 254/15, LEX nr 1828273.

jący. Dlatego uzasadniona jest wątpliwość co do zgodności takiego rozwiązania z wymogiem stwierdzania sprawstwa jedynie prawomocnym orzeczeniem sądu, które wywieść można z konstytucyjnej zasady domniemania niewinności.

Podsumowując dotychczasowe rozważania, należy stwierdzić, że możliwość orzekania o internacji psychiatrycznej niepoczytalnego sprawcy czynu zabronionego zarówno w formie wyroku, jak i postanowienia, różnicuje pozycję procesową podejrzanego. Przy czym rozstrzygnięcie postanowieniem, ze względu na brak bezwzględnej suspensywności zażalenia, obniża skuteczność wielu gwarancji związanych z możliwością obrony przed nieuzasadnioną ingerencją w wolność osobistą jednostki.

Ocena obowiązujących regulacji w kontekście zasady równości wobec prawa

Istnienie regulacji, które przewidując różną formę orzekania o umorzeniu postępowania i umieszczeniu sprawcy w zakładzie psychiatrycznym, odmiennie określają sytuację podejrzanego, rodzi potrzebę dokonania ich oceny z perspektywy konstytucyjnej zasady równości wobec prawa, wyrażonej w art. 32 ust. 1 ustawy zasadniczej. Wynika z niej bowiem „nakaz jednakowego traktowania podmiotów prawa w obrębie określonej klasy (kategorii). Wszystkie podmioty prawa charakteryzujące się w równym stopniu daną cechą istotną (relewantną) powinny być traktowane równo, a więc według jednakowej miary, bez zróżnicowań zarówno dyskryminujących jak i faworyzujących”²².

Z przedstawionych rozważań wynika, że analizę w zakresie zasady równości należy odnieść do kategorii podejrzanych o dokonanie czynu zabronionego, co do których stwierdzono niepoczytalność w chwili czynu oraz podstawy zastosowania środka zabezpieczającego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym. Wskazane kryteria wyodrębnienia tej grupy mają charakter obiektywny i relewantny, wyróżniając tę kategorię spośród innych uczestników postępowania i przesądzając o sposobie zakończenia wobec nich postępowania karnego w przedmiocie odpowiedzialności karnej. Zasadniczo więc wszyscy podejrzani spełniający wyżej wskazane warunki winni być traktowani równo, co oznacza brak zróżnicowania ich sytuacji procesowej. Jak wykazano jednak na podstawie obowiązujących przepisów, we wskazanej grupie podejrzanych można wyróżnić dwie klasy podmiotów: podejrzanych, wobec których decyzja o internacji psychiatrycznej zapadła w formie postanowienia, oraz tych, w stosunku do których orzeczenie tej treści miało formę wyroku. Wykazane odrębności w sytuacji procesowej obu grup (zwłaszcza wynikające z momentu wykonalności decyzji) przesądzają o naruszeniu konstytucyjnej zasady równości.

²² Wyroki TK z: 6 maja 1998 r., sygn. akt K 37/97, LEX nr 32605; 21 stycznia 2014 r., Dz.U. poz. 135; 21 lipca 2014 r., sygn. akt K 36/13, LEX nr 1488811.

Należy jednak pamiętać, że zasada ta nie ma charakteru absolutnego, co oznacza, że dopuszczalne jest odmienne traktowanie podmiotów odznaczających się cechami wspólnymi, lecz tylko w razie spełnienia określonych warunków: po pierwsze, odstępstwa od zasady równości muszą mieć charakter relewantny (tzn. pozostawać w bezpośrednim związku z celem i zasadniczą treścią przepisów, w których zawarta jest kontrolowana norma, oraz służyć realizacji tego celu i treści); po drugie, powinny być zrównoważone (tzn. waga interesu, któremu ma służyć różnicowanie sytuacji adresatów normy, musi być zbilansowana z interesami, które zostaną naruszone w wyniku nierównego potraktowania podmiotów podobnych); po trzecie, muszą pozostawać w związku z innymi wartościami, zasadami i normami konstytucyjnymi, uzasadniającymi odmienne traktowanie podmiotów podobnych²³.

Usprawiedliwienie nierównego traktowania podejrzanych wymagałoby więc wskazania przesłanek o istotnym znaczeniu, przesądzających o dopuszczalności i zasadności odmiennego ukształtowania gwarancji procesowych. Wydaje się, że mogłyby one odnosić się np. do przesłanek wydania orzeczenia, forum orzekania (i związanych z tym odmienności), a biorąc od uwagę konsekwencje różnic w zakresie wykonalności orzeczeń – także szczególnego celu związanego z momentem skierowania decyzji do wykonania. Analiza obowiązujących przepisów we wskazanych wyżej płaszczyznach nie pozwala jednak na racjonalne wyjaśnienie wprowadzonych odmienności. Przede wszystkim należy podkreślić tożsamość przesłanek wydania decyzji o internacji psychiatrycznej, niezależnie od formy orzeczenia. Określone są one w art. 93b i art. 93g k.k., z treści których wynika, że orzeczenie środka zabezpieczającego w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym wymaga wykazania, że jest to konieczne, aby zapobiec ponownemu popełnieniu przez niepoczytalnego sprawcę, w związku z jego chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym, czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości, gdy prawdopodobieństwo jego popełnienia jest wysokie, a inne środki prawne nie są wystarczające. Orzeczenie internacji psychiatrycznej dopuszczalne jest jedynie po dowodowym potwierdzeniu sprawstwa podejrzanego, jego niepoczytalności (w trybie określonym w art. 202 k.p.k., a więc na podstawie opinii biegłych psychiatrów), a także prawdopodobieństwa ponownego popełnienia czynu zabronionego o określonym stopniu społecznej szkodliwości, związku tej obawy ze stwierdzoną u podejrzanego chorobą psychiczną lub upośledzeniem umysłowym, a także oceny nieskuteczności innych środków przewidzianych przez prawo w zabezpieczeniu społeczeństwa przed zachowaniem podejrzanego. Powyższe przesłanki stanowią obligatoryjną podstawę orzeczenia internacji psychiatrycznej w każdym przypadku, niezależnie od formy decyzji.

Uzasadnienia różnicowania podejrzanych nie dostarcza także forum procedowania sądu. Co prawda, orzeczenie takie może być wydane zarówno na posie-

²³ Wyroki TK z: 15 lipca 2010 r., sygn. akt K 63/07, LEX nr 585542; 19 czerwca 2012 r., sygn. akt P 41/10, LEX nr 1166849.

dzeniu, jak i na rozprawie, ale nie stanowi to kryterium różnicowania sytuacji podejrzanego, bowiem, jak wskazano, w obecnym stanie prawnym, w każdym rozpoznawaniu wniosku prokuratora złożonego w trybie art. 324 k.p.k., także na rozprawie, sąd orzeka postanowieniem. Trudno wskazać również racjonalne uzasadnienie różnicowania podejrzanych na podstawie kryterium celu takiej regulacji. Biorąc pod uwagę kwestie wykonalności decyzji wydanej w formie postanowienia, można by teoretycznie wskazać potrzebę niezwłocznego zabezpieczenia społeczeństwa przed niebezpieczeństwem ponownego popełnienia czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości przez niepoczytalnego sprawcę. Mogłoby to stanowić racjonalne uzasadnienie, gdyby nie fakt, że przy orzekaniu o internacji psychiatrycznej wyrokiem, z uwagi na tożsamość przesłanek wydania takiej decyzji, potrzeba ochrony społeczeństwa jest taka sama. Gdyby więc przyjąć ochronę porządku publicznego oraz praw i wolności innych osób jako konstytucyjnie uzasadniony cel niezwłocznego wykonania decyzji o umieszczeniu podejrzanego w zakładzie psychiatrycznym, takie rozwiązanie musiałoby być przewidziane w każdym wypadku, niezależnie od formy orzekania, a nie, jak obecnie, tylko w razie rozstrzygnięcia postanowieniem.

Wydaje się, że jedyne kryterium, na podstawie którego dokonano różnicowania podejrzanych ze względu na formę rozstrzygnięcia, związane jest ze skargą inicjującą postępowanie sądowe, w ramach którego została podjęta decyzja o umieszczeniu podejrzanego w zakładzie psychiatrycznym. Postanowieniem sąd rozstrzyga bowiem w wyniku złożenia wniosku przez prokuratora, wyrokiem zaś wówczas, gdy sąd procedował w kwestii odpowiedzialności karnej oskarżonego i dopiero w toku rozprawy ujawnione zostały przesłanki umorzenia postępowania i zastosowania środka zabezpieczającego. Nie wydaje się to jednak cechą relewantną z punktu widzenia formy rozstrzygnięcia i związanych z tym konsekwencji. Sąd w każdym przypadku zobowiązany jest do oceny wszystkich przesłanek umorzenia i orzeczenia internacji psychiatrycznej, zaś ustalenie postępowania przygotowawczego będące podstawą wniosku prokuratora nie wyczerpują możliwości weryfikowania przesłanek internacji psychiatrycznej, bowiem to sąd zobowiązany jest do stwierdzenia istnienia (a nie tylko prawdopodobieństwa) przesłanek rozstrzygnięcia.

Analiza obowiązujących przepisów prowadzi więc do wniosku, że brak jest istotnej cechy różniącej podejrzanych, wobec których sąd orzeka internację psychiatryczną bezzwłocznie wykonalnym postanowieniem, i tych, wobec których decyzja ta zapada w formie wyroku wykonalnego po uzyskaniu prawomocności. Nie ma więc konstytucyjnie uzasadnionego powodu dla odmiennego ukształtowania pozycji procesowej obu grup podejrzanych, który w świetle testu równości stanowiłby dopuszczalne odstępstwo od nakazu jednakowego traktowania podmiotów tej samej kategorii (w tym wypadku podejrzanych niepoczytalnych, wobec których zastosowano środek zabezpieczający w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym).

Regulacje dotyczące orzekania w przedmiocie zastosowania środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym w świetle zasad poprawnej legislacji

Dotychczasowe analizy dotyczące orzekania w przedmiocie umieszczenia podejrzanego w zakładzie psychiatrycznym tytułem środka zabezpieczającego składają do wniosku, że źródłem wątpliwości konstytucyjnych jest w tym wypadku równoległe istnienie regulacji dotyczących trybu postępowania w związku z podejrzeniem niepoczytalności sprawcy czynu zabronionego i potrzebą umieszczenia go w zakładzie psychiatrycznym. Rodzi się w związku z tym pytanie o zasadność takiego rozwiązania i jego zgodność z wywodzoną z art. 2 Konstytucji zasadą poprawnej legislacji, która jest funkcjonalnie związana z zasadami pewności i bezpieczeństwa prawnego oraz ochrony zaufania do państwa i prawa.

Istotną dyrektywą prawidłowej legislacji jest zasada określoności prawa nakładająca na prawodawcę wymóg precyzyjności przepisu i jasności prawa, które ma być zrozumiałe i komunikatywne dla jak największej liczby podmiotów. Na podstawie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego można wskazać elementy tzw. testu określoności prawa, do których należą: 1) precyzyjność regulacji prawnej, 2) jasność przepisu oraz 3) jego legislacyjna poprawność²⁴. Z zasady tej wynikają także dyrektywy odnoszące się do zgodności systemowej norm, które obejmują nakaz tworzenia przepisów spójnych i logicznie powiązanych, tworzących system, którego istotną cechą jest brak sprzeczności, tworzący harmonijną całość opartą na uporządkowanej wiedzy, jej konsekwentnym zastosowaniu i jasnych założeniach aksjologicznych²⁵. Trybunał podkreśla, że standard przyzwoitej legislacji powinien być szczególnie wysoki wówczas, gdy chodzi o ochronę praw i wolności człowieka oraz o sytuacje, gdy istnieje możliwość stosowania sankcji wobec obywatela²⁶, bowiem w tych sytuacjach konieczne jest zapewnienie przewidywalności skutków stosowania przepisów²⁷.

Odnosząc powyższe wymogi do przepisów dotyczących orzekania internacji psychiatrycznej, niewątpliwie można postawić tezę, że nie stanowią one jednolitego, racjonalnego systemu. Tworzenie odmiennych zasad orzekania i wykonywania orzeczeń dotyczących tych samych kwestii prawnych (zwłaszcza odnoszących się do ograniczenia fundamentalnych praw i wolności jednostki), podejmowanych na podstawie takich samych przesłanek materialnych, z pewnością nie spełnia standardu systemowej spójności prawa. Obowiązujące regulacje nie po-

²⁴ Wyrok TK z 28 października 2009 r., sygn. akt Kp 3/09, LEX nr 525654.

²⁵ Między innymi wyroki TK z: 17 maja 2005 r., sygn. akt P 6/04, LEX nr 155504; 26 czerwca 2012 r., sygn. akt P 13/11, LEX nr 1168108; 24 listopada 2016 r., sygn. akt K 11/15, LEX nr 2166369, oraz T. Grzybowski, *Wpływ zmian prawa na jego wykładnię*, Warszawa 2013, s. 50–51.

²⁶ Wyrok TK z 11 stycznia 2000 r., sygn. akt K 7/99, LEX nr 39281.

²⁷ Zob. wyrok TK z 12 czerwca 2002 r., sygn. akt P 13/01, LEX nr 54902.

zwalają na przewidywanie procesowych skutków stwierdzenia niepoczytalności sprawcy i konieczności zastosowania wobec niego środków zabezpieczających. W zależności od tego, czy sąd orzeka w wyniku złożenia wniosku prokuratora po zamknięciu śledztwa, czy w toku rozprawy prowadzonej po wniesieniu oskarżenia, odmiennie ukształtowana jest sytuacja podejrzanych. Decyzje treściowo i funkcjonalnie zbieżne, w zależności od formy ich podjęcia, wywołują więc różne skutki w sferze praw procesowych osób, których orzeczenie dotyczy. Konsekwencje dwutorowości orzekania, skutkujące zróżnicowaniem formy orzeczenia oraz zasad związanych z jego zaskarżalnością i wykonalnością, w sposób nieuzasadniony ograniczają gwarancje procesowe jednej z grup podejrzanych.

Dokonując oceny istniejących regulacji z perspektywy konstytucyjnego wymogu określoności prawa, należy postawić jeszcze pytanie o cel działania ustawodawcy i analizę niezbędności wprowadzenia konkretnej regulacji dla jego osiągnięcia. Ocena racjonalności tworzenia prawa musi bowiem uwzględniać także kryteria racjonalnej legislacji z punktu widzenia aksjologicznego²⁸. Mogłoby się bowiem okazać, że ustawodawca celowo wprowadził możliwość orzekania o internacji psychiatrycznej w dwóch różnych formach decyzji, mając świadomość konsekwencji, zwłaszcza w płaszczyźnie specyfiki środków zaskarżenia przysługujących od postanowień i wyroków. Wydaje się, że takiego uzasadnienia można by szukać w potrzebie niezwłocznej wykonalności postanowienia o umieszczeniu sprawcy w zakładzie psychiatrycznym w celu jak najszybszego zapewnienia ochrony społeczeństwa przed zagrożeniem w postaci popełnienia przez podejrzanego kolejnego czynu zabronionego o znacznym stopniu społecznej szkodliwości. Podkreślić jednak należy, że orzeczenie o internacji psychiatrycznej w formie wyroku (wykonalnego dopiero po uprawomocnieniu) wydawane jest na podstawie takich samych przesłanek, co oznacza, że także i w tym wypadku istnieje potrzeba ochrony społeczeństwa przed niebezpieczeństwem ze strony niepoczytalnego sprawcy czynu zabronionego. Stopień zagrożenia dla porządku publicznego oraz praw i wolności innych osób nie determinuje w żadnej mierze formy rozstrzygnięcia, co w konsekwencji nie pozwala przyjąć tej okoliczności jako czynnika usprawiedliwiającego odmienne ukształtowanie sytuacji procesowej podejrzanego, co do którego orzeczono pobyt w zakładzie psychiatrycznym. Ocena racjonalności aksjologicznej obowiązujących rozwiązań wypada więc negatywnie.

Wniosek ten dodatkowo wzmocnia analiza przepisów karnoprosesowych, dokonana w szerszym kontekście, obejmującym inne możliwości działania organów procesowych w sytuacji zagrożenia ponownym popełnieniem czynu zabronionego przez niepoczytalnego sprawcę. W systemie środków karnoprosesowych, którymi dysponuje organ prowadzący postępowanie, znajdują się bowiem środki zapobiegawcze, w tym izolacyjny środek w postaci tymczasowego aresztowania.

²⁸ J. Wróblewski, *Zasady tworzenia prawa*, Warszawa 1989, s. 53; też wyrok TK z 24 lutego 2003 r., sygn. akt K 28/02, LEX nr 76811.

Co do zasady środki te służą zapewnieniu prawidłowego toku prowadzonego postępowania, ale mogą być stosowane także w celu zapobieżenia popełnieniu przez oskarżonego nowego ciężkiego przestępstwa (art. 249 § 1 k.p.k. oraz art. 258 § 3 k.p.k.). W art. 264 § 2–4 k.p.k. zawarte zostały szczególne normy, odnoszące się do stosowania tymczasowego aresztowania w sytuacji orzekania o zastosowaniu środka zabezpieczającego w postaci umieszczenia sprawcy w zakładzie psychiatrycznym. Z przepisów tych wynika, że jeśli podejrzany był tymczasowo aresztowany w toku postępowania karnego (do chwili wydania orzeczenia o internacji psychiatrycznej), sąd, po wysłuchaniu obecnych stron, wydaje postanowienie o dalszym stosowaniu tymczasowego aresztowania. Co więcej, art. 264 § 2a k.p.k. przewiduje, że można zastosować tymczasowe aresztowanie także wówczas, gdy nie było ono wcześniej stosowane w toku postępowania. Należy również zauważyć, że ustawa przewiduje też szczególne regulacje dotyczące maksymalnego czasu stosowania tymczasowego aresztowania wobec osoby, której dotyczy decyzja o internacji psychiatrycznej. Przepis art. 264 § 3 k.p.k. stanowi bowiem, że w wypadku prawomocnego orzeczenia środka zabezpieczającego, polegającego na umieszczeniu sprawcy w zakładzie zamkniętym, można zastosować tymczasowe aresztowanie do czasu rozpoczęcia wykonywania środka, jednak nie dłużej niż na okres 3 miesięcy, z możliwością jednorazowego przedłużenia w szczególnie uzasadnionym wypadku na kolejny miesiąc. Tymczasowe aresztowanie w razie orzeczenia internacji psychiatrycznej wykonuje się w warunkach umożliwiających stosowanie odpowiedniego postępowania leczniczego, terapeutycznego, rehabilitacyjnego oraz resocjalizacyjnego.

Wskazane przepisy potwierdzają więc, że w toku postępowania karnego, aż do rozpoczęcia wykonywania środka zabezpieczającego, porządek publiczny oraz prawa i wolności innych osób mogą być skutecznie chronione przed ponownym popełnieniem czynu zabronionego przez niepoczytalnego sprawcę. To właśnie rolą środków zapobiegawczych, w tym tymczasowego aresztowania, jest zabezpieczenie przed ponownym popełnieniem czynu przez podejrzanego. Jeśli więc istnieje potrzeba niezwłocznej izolacji sprawcy i przez to ochrony społeczeństwa, sąd dysponuje tymczasowym aresztowaniem jako środkiem zapobiegawczym. Analizy te potwierdzają wniosek o braku racjonalnego uzasadnienia dla istniejącej dwutorowości orzekania w przedmiocie umorzenia postępowania i umieszczenia sprawcy w zakładzie psychiatrycznym. Wynikająca ze specyfiki zażalenia, jako środka odwoławczego od postanowienia, bezzwłoczna wykonalność decyzji, mimo braku jej prawomocności, nie jest więc niezbędna dla osiągnięcia celu w postaci ochrony porządku publicznego oraz praw i wolności innych osób przed ponownym popełnieniem czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości przez niepoczytalnego sprawcę. Równoległe istnienie przepisów, które służą osiągnięciu tego samego celu, odmiennie jednak kształtując sytuację podejrzanego, jest nie do pogodzenia z nakazem tworzenia przepisów spójnych i logicznie powiązanych, tworzących system oparty na jasnych założeniach aksjologicznych.

Podsumowanie

Z przedstawionych analiz wynika, że obowiązujące regulacje prawne dotyczące postępowania w sytuacji podejrzenia niepoczytalności sprawcy czynu zabronionego przewidują odmienne zasady procedowania i orzekania w przedmiocie internacji psychiatrycznej, które w istotny sposób wpływają na sytuację procesową podejrzanych. W szczególności związane są one z formą orzeczenia kończącego postępowanie i z wynikającymi stąd zasadami kierowania decyzji do wykonania. Brak bezwzględnej suspensywności zażalenia będącego środkiem zaskarżenia postanowienia powoduje, że mimo braku prawomocności ustaleń co do sprawstwa, niepoczytalności i konieczności zastosowania środka zabezpieczającego, podejrzany zostaje skierowany do zakładu psychiatrycznego i poddany odpowiednim oddziaływaniom związanym ze specyfiką tego środka. Takie rozwiązanie godzi w fundamentalne prawa procesowe i nie znajduje uzasadnienia, także w sferze aksjologicznej. Cel niezwłocznego zapewnienia ochrony porządku publicznego oraz praw i wolności innych osób może być bowiem osiągnięty przez zastosowanie tymczasowego aresztowania do chwili rozpoczęcia wykonywania środka zabezpieczającego. Takie rozwiązanie jest wykorzystywane między innymi wówczas, gdy o internacji psychiatrycznej sąd orzekł wyrokiem podlegającym wykonaniu dopiero z chwilą uprawomocnienia.

Tożsamość przesłanek, ich dowodowego potwierdzenia przemawia za koniecznością jednakowego traktowania podejrzanych, co do których zapada decyzja o internacji psychiatrycznej. W związku z powyższym postulować należy ujednoczenie formy orzekania sądu w przedmiocie umorzenia postępowania i umieszczenia niepoczytalnego sprawcy w zakładzie psychiatrycznym, niezależnie od tego, czy sąd proceduje na podstawie wniosku prokuratora złożonego w trybie art. 324 k.p.k., czy na podstawie oskarżenia wniesionego po zakończeniu postępowania przygotowawczego. Trzeba przy tym podkreślić, że decyzja o umieszczeniu podejrzanego w zakładzie psychiatrycznym powinna być „obudowana szczególnie silnymi rozwiązaniami gwarancyjnymi, które wykluczają ryzyko stosowania ich w sposób dowolny, z naruszeniem zasad adekwatności oraz konieczności”²⁹. Z uwagi na przedmiot rozstrzygnięcia, zakres ustaleń w nim stwierdzonych, właściwą formą winien być wyrok sądu, który – zgodnie ze specyfiką środka odwoławczego w postaci apelacji – podlega wykonaniu dopiero z chwilą jego uprawomocnienia. Do czasu prawomocnego rozstrzygnięcia o sprawstwie podejrzanego, jego niepoczytalności i konieczności umieszczenia w zakładzie psychiatrycznym, w razie potrzeby zapobieżenia ponownemu popełnieniu przez sprawcę czynu zabronionego o znacznej społecznej szkodliwości, sąd może stosować tymczasowe aresztowanie aż do czasu rozpoczęcia wykonywania środka zabezpieczającego. Istniejący dualizm karnoprocessowych regulacji

²⁹ Wyrok TK z 19 sierpnia 2020 r., sygn. akt K 46/15, LEX nr 3041916.

w zakresie procedowania, orzekania i wykonywania orzeczeń w przedmiocie interwencji psychiatrycznej nie spełnia wymogów poprawnej legislacji, a wynikające z niego konsekwencje powodują naruszenie zasady równości wobec prawa.

Bibliografia

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. nr 78, poz. 483, ze zm.
Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. 2022, poz. 1138.
Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, t.j. Dz.U. 2021, poz. 53.
Ustawa z 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, t.j. Dz.U. 2022, poz. 1375.
Ustawa z 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. nr 240, poz. 1431.

Orzecznictwo

- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 6 maja 1998 r., sygn. akt K 37/97.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 stycznia 2000 r., sygn. akt K 7/99.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 12 czerwca 2002 r., sygn. akt P 13/01.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 24 lutego 2003 r., sygn. akt K 28/02.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 11 maja 2004 r., sygn. akt K 4/03.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 17 maja 2005 r., sygn. akt P 6/04.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 28 listopada 2007 r., sygn. akt K 39/07.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 28 października 2009 r., sygn. akt Kp 3/09.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 15 lipca 2010 r., sygn. akt K 63/07.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 19 czerwca 2012 r., sygn. akt P 41/10.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 26 czerwca 2012 r., sygn. akt P 13/11.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 21 stycznia 2014 r., sygn. akt SK 5/12.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 21 lipca 2014 r., sygn. akt K 36/13.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 27 października 2015 r., sygn. akt K 5/14.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 24 listopada 2016 r., sygn. akt K 11/15.
Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 19 sierpnia 2020 r., sygn. akt K 46/15.
Uchwała Sądu Najwyższego z 19 sierpnia 1999 r., sygn. akt I KZP 21/99.
Wyrok Sądu Najwyższego z 5 marca 2002 r., sygn. akt III KKN 329/99.
Wyrok Sądu Najwyższego z 12 grudnia 2012 r., sygn. akt II KK 326/12.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 22 października 1971 r., sygn. akt V KRN 368/71.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 15 lutego 2001 r., sygn. akt III KKN 595/00.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 5 kwietnia 2001 r., sygn. akt IV KKN 652/00.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 22 września 2003 r., sygn. akt IV KK 288/03.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 6 października 2011 r., sygn. akt III KZ 67/11.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 26 września 2012 r., sygn. akt V KK 218/12.
Postanowienie Sądu Najwyższego z 10 listopada 2015 r., sygn. akt IV KK 254/15.

Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z 21 czerwca 2000 r., sygn. akt II AKz 219/00.

Literatura

- Eichstaedt K., *Niepoczytalny sprawca czynu zabronionego – zagadnienia wybrane*, „Przełąd Sądowy” 2019, nr 11–12.
- Eichstaedt K., *Środek zabezpieczający w postaci pobytu w zakładzie psychiatrycznym, wątpliwości związane z orzekaniem*, „Prokuratura i Prawo” 2016, nr 12.
- Golonka A., *Niepoczytalność i poczytalność ograniczona*, Warszawa 2013.
- Grześkowiak A., Komentarz do art. 1 [w:] *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Grześkowiak, Warszawa 2021.
- Grzybowski T., *Wpływ zmian prawa na jego wykładnię*, Warszawa 2013.
- Jasiński W., Leżak K., Komentarz do art. 354 [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, 2021, Legalis.
- Konecki J., *Niepoczytalny sprawca czynu zabronionego w postępowaniu karnym*, Warszawa 2015.
- Krakoviak D., *Sprawca niepoczytalny w procesie karnym*, Łódź 2018.
- Kulesza C., Komentarz do art. 354 [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Dudka, 2020, LEX.
- Ładoś S., *Pozycja prawna oskarżonego z zaburzeniami psychicznymi*, 2012, LEX.
- Paprzycki L., Komentarz do art. 354 [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. 1, red. L. Paprzycki, 2013, LEX.
- Parapura D., *Problematyka dopuszczalności kasacji od orzeczenia o umorzeniu postępowania z powodu niepoczytalności sprawcy i zastosowaniu środków zabezpieczających*, „Ius Novum” 2020, nr 3.
- Stefański R.A., Zabłocki S., Komentarz do art. 354 [w:] *Kodeks postępowania karnego*, t. III, *Komentarz do art. 297–424*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, 2021, LEX.
- Szumilo-Kulczycka D., *Glosa do uchwały SN z 19.8.1999 r., I KZP 21/99*, „Państwo i Prawo” 2000, nr 3.
- Ważny A., Komentarz do art. 354 [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. K. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, 2014, Legalis.
- Wiliński P., *Zasada prawa do obrony w polskim procesie karnym*, Warszawa 2006.
- Wróblewski J., *Zasady tworzenia prawa*, Warszawa 1989.
- Zgryzek K., *Pozycja procesowa podejrzanego i pokrzywdzonego w postępowaniu w przedmiocie zastosowania środków zabezpieczających w kodyfikacji postępowania karnego z 1928, 1969 i 1997 r.*, „Problemy Prawa Karnego” 2019, nr 3, <https://doi.org/10.31261/ppk.2019.03.04>.